

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Проблема якості професійної освіти була актуальною у всі часи розвитку суспільного виробництва. Регулюючим чинником професійної підготовки виступають соціально-економічні вимоги до знань та умінь майбутнього фахівця, які формуються під час навчання. Намагаючись підняти рівень підготовки випускників професійних навчальних закладів регулярних змін зазнає теоретична складова професійного навчання. Професійно-практична підготовка дуже часто залишається поза увагою прогресивних змін у галузі професійної освіти.

На сьогодні накопичено значний позитивний досвід у галузі професійно-технічної педагогіки з проблем теоретичного і виробничого навчання (С. Батишев, М. Думченко, С. Гончаренко, М. Махмутов), змісту професійно-технічної освіти (А. Беляєва, М. Берулава, С. Гуревич, Ю. Тюнников), а також психологічних аспектів формування професійних знань та умінь (О. Леонтєв, К. Платонов, З. Решетова).

У Державних стандартах професійно-технічної освіти професійно-практична підготовка поділяється на виробниче навчання та виробничу практику. В залежності від особливостей професії розрізняють виробниче навчання у майстернях, в навчальних лабораторіях, на виробництві. Аналіз типових навчальних програм з виробничого навчання, показав, що переважають декілька підходів до визначення тем, за якими здійснюється підготовка учнів: освоєння предметів виробництва [1], видів діяльності [2], освоєння трудових прийомів та виробничих операцій [3] та ін. Щодо виробничої практики то її навчальна програма розробляється безпосередньо професійно-технічним навчальним закладом за участю підприємства, організації, установи з урахуванням вимог підприємства, організації, установи, замовників кадрів, а також з урахуванням спеціалізації учнів (слухачів) і необхідності засвоєння ними новітніх технологій та сучасних методів праці. Такий підхід до структурування професійно-практичної підготовки дає можливість врахувати особливості виробничого процесу, але не завжди при складанні програм виробничої практики враховуються дидактичні вимоги.

Метою даної статті є обґрунтування авторського підходу до визначення змісту виробничого навчання та виробничої практики майбутніх фахівців на основі образу професійної діяльності.

Для організації науково обґрунтованого виробничого навчання майбутнього фахівця потрібно вирішити наступні завдання: визначити вплив соціального та технічного прогресу на характер і зміст праці робітника даної професії; вимоги виробництва і суспільства до цього робітника; визначення професійно-важливих якостей, необхідних для успішного виконання вимог виробництва та суспільства [4, с. 36]. Та не менш важливою умовою підвищення якості професійно-практичної підготовки є дотримання оптимального співвідношення дидактичних та виробничих вимог.

Теоретичною платформою для запропонованого нами підходу до визначення структури виробничого навчання є вчення про формування орієнтаційної основи дій шляхом виділення спільних структурних одиниць явища та правил взаємовідносин між ними [9, с. 13]. Цілісність людського сприйняття забезпечуються теорією підкріпленою практичними діями, або усвідомлені практичні дії. У теорії поетапного формування розумових дій (П. Гальперін) це орієнтаційна діяльність, орієнтаційна основа дій тощо. Основними компонентами орієнтаційної основи дій є предмет дії, знаряддя дії, технологія дії та сама діяльність [6, с. 164].

Трудова діяльність робітника є важливим елементом визначення змісту професійного навчання. Зміст праці – це суть цілеспрямованої та суспільно-корисної діяльності людини, яка відображає внутрішню основу трудових функцій, зумовлених продуктами та засобами праці, формою організації праці та майстерністю робітника, ступенем розвитку його інтелекту та творчих сил [4, с. 41]. Для оптимального вибору змісту виробничого навчання необхідні дані як про чинники, які впливають на зміст праці робітника, так і про трудові функції, властиві даній професії. Зміст виробничого навчання відповідає змісту виробничого процесу у даній галузі, а структура виробничого навчання – структурі праці.

Постановка і розв'язання цього завдання здійснюється шляхом системного аналізу діяльності за відповідним фахом. Регулятором трудових дій є образ предмета праці [5, с. 105]. Якщо виходити з того, що предметом освоєння учня під час виробничого навчання повинна стати сама трудова діяльність, то, на нашу думку, у ролі орієнтаційної основи під час навчання у професійно-технічних закладах освіти може виступати образ професійної діяльності. Для побудови образу професійної діяльності потрібно виділити спільні структурні одиниці явища та правил взаємовідносин між ними. Основні компоненти орієнтаційної основи дій (предмет дії, знаряддя дії, технологія дії та сама діяльність) повинні мати відповідні аналоги в образі професійної діяльності. Крім того структура образу професійної діяльності, на нашу думку, повинна відображати структуру системи виробництва. Він може використовуватися для визначення змісту виробничого навчання та практики і діяти за схемою: від теоретичного образу до практичної дії.

Тепер дослідимо можливості застосування образу професійної діяльності у навчальному процесі. Якщо раніше головна роль у фаховій підготовці робітників належала змісту навчання, то зараз мета стала відправною точкою, яка визначає і модифікує всі основні компоненти і характеристики навчально-виховного процесу. Метою професійного навчання є формування працівника, необхідного даному суспільству. Із всіх запропонованих на сьогодні моделей спеціаліста доцільно виділити дві: підготовки та діяльності [8, с. 8]. Враховуючи те, що особистісні та соціальні функції людини проявляються та реалізуються в діяльності, модель випускника професійно-технічного навчального закладу повинна бути «діяльнісною», тобто описувати результати і відображати структуру професійної діяльності. Як суб'єкт діяльності, робітник проходить всі основні етапи діяльності: цілевизначення, вибір засобів і способів діяльності, реалізацію, контроль та оцінку діяльності, корекцію дій та результатів.

Зміст виробничого навчання визначається структурою виробництва і змінами усіх його складових, до яких належать суб'єкт (людина) та об'єкти праці (засоби та предмети праці), виробнича технологія і людська праця [6, с. 164]. Зміни предмета, засобів, технології обов'язково відображаються на змісті професійної підготовки робітника. У процесі розроблення програми виробничого навчання доцільно використовувати образ професійної діяльності (див. рис. 1.), основними компонентами якої є:

- предмет, на який спрямована праця фахівця (техніка, природа, інформація, людина, художній образ);
- засоби праці (машини, механізми, технічні та комп'ютерні засоби);
- способи діяльності (трудові дії, організаційні прийоми тощо);
- технологічний процес (технологічні операції, режими, параметри);
- суб'єкт праці (вимоги до учасника виробничого процесу).

Під час аналізу змісту професійної підготовки необхідно враховувати, що результатом виробничого процесу є перетворення предмета діяльності в готову продукцію. Виробничий процес, своєю чергою, поділяється на технологічний і трудовий. Особливістю технологічного процесу є взаємодія засобів праці з предметом праці, де реалізуються об'єктивні закони природи, незалежно від соціальних умов, в яких вона здійснюється. Трудовий процес характеризується взаємодією робітника з предметом та засобами праці.

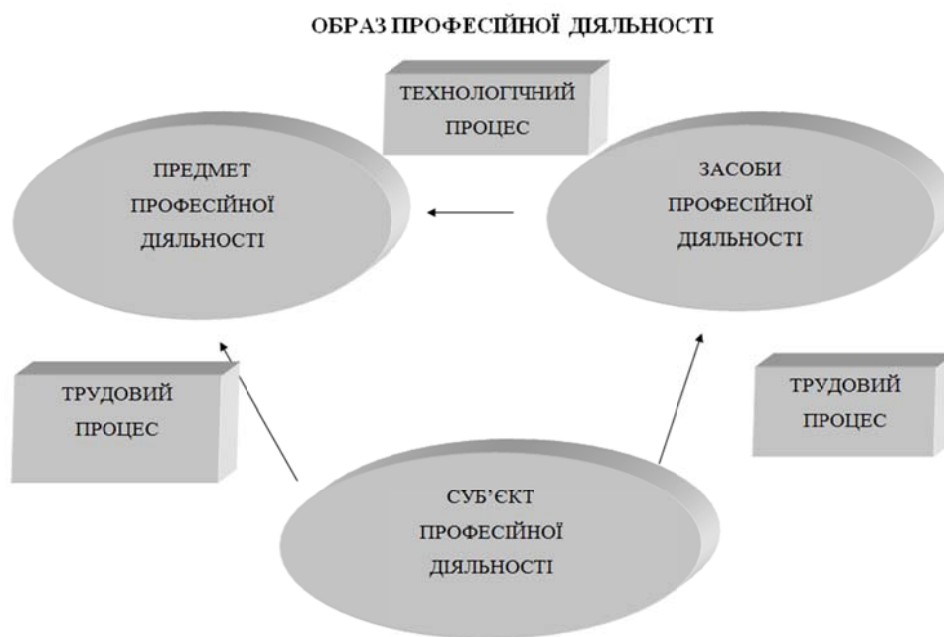

Рис. 1.

Ці компоненти властиві будь-якій праці, тому, щоб не пропустити їх в змісті виробничого навчання, процес праці аналізують з позиції його структури. Особлива увага, на наш погляд, повинна звертатися на характеристику кожного структурного злементу, бо правильність вибору змісту виробничого навчання залежить від того, наскільки справедливими є уявлення розробників стандарту про структуру праці фахівця даної галузі. Такий підхід є основою для формування структури виробничого навчання.

Таблиця 1

Структурування знань за образом професійної діяльності

Елемент образу професійної діяльності	Знання, які здобуває учень під час професійно-практичної підготовки	Джерела формування під час професійно-практичної підготовки
Предмет професійної діяльності	знання вхідних та вихідних параметрів, вимог до якості виробів та матеріалів	стандарты, контрольні карти
Засоби професійної діяльності	знання принципу роботи обладнання, характеристики установок конструкції пристосувань та інструменту	інструкції з експлуатації, технічні описи, конструкторські креслення
Технологічний процес	знання послідовності операцій, технологічних режимів	маршрутна карта, технологічна карта
Трудовий процес	знання змісту трудової діяльності	технологічні карти, інструкції з охорони праці, норм виробітку
Суб'єкт професійної діяльності	знання професійних вимог	Кваліфікаційні характеристики, штатні розклади, посадові інструкції

Зміст виробничої діяльності знаходить своє віддзеркалення в змісті професійних знань та вмінь, які формуються у процесі виробничого навчання. Для побудови цілісної системи професійних знань та вмінь потрібно визначити структуру та дослідити джерела їх формування під час теоретичного і виробничого навчання. Пропонуємо структурувати знання та вміння, необхідні майбутньому фахівцю, відповідно до образу професійної

діяльності. Наведемо приклад структурування та джерела формування знань під час виробничого навчання (таблиця 1).

Рівень формування вмінь, які відображаються у програмі виробничого навчання повинен здійснюватися на основі трудових функцій. Для цього потрібно провести: аналіз професійного досвіду та особливостей виробничих умов з метою оцінки значимості вмінь в межах заданого кола трудової діяльності визначити склад функцій робітника (основні та допоміжні функції); поділ вмінь по трудовим функціям, визначення основних та ступеня їх сформованості (загально трудові- вище, політехнічні – переносні, вузькопрофесійні – гнучкі). Діяльність фахівця на виробництві передбачає трудові функції підготовки, виконання, контролю. Тому під час професійної підготовки учень освоює: *підготовку* предмета, засобів, суб'єкта, трудового та технологічного процесів; *результативну діяльність* (виконання) щодо предмета, засобів, суб'єкта, трудового та технологічного процесів; *контроль* предмета, засобів, суб'єкта, трудового та технологічного процесів.

Таблиця 2

Структурування умінь за образом професійної діяльності

Трудові функції	Елемент образу професійної діяльності	Вміння, які здобуває учень під час професійно-практичної підготовки
Організаційно-планувальна	Предмет професійної діяльності	Приймати та оцінювати якість виробничих матеріалів і деталей, потрібних для роботи.
	Трудовий процес	Проводити підготовку робочого місця (установки), прибирання.
	Засоби професійної діяльності	Вмикати обладнання згідно з технічним описом.
	Технологічний процес	Розраховувати технологічні режими.
	Суб'єкт професійної діяльності	Визначити рівень власної готовності до виконання виробничого завдання
Виконавська	Предмет професійної діяльності	Виготовляти якісний продукт праці.
	Технологічний процес	Вести спостереження за роботою обладнання, технологічним процесом.
	Засоби професійної діяльності	Користуватися інструментом, оснащенням, пристосуваннями. та виробничою документацією.
	Трудовий процес	Дотримуватися правильності та послідовності виконання операцій.
	Суб'єкт професійної діяльності	Дотримуватися вимог техніки безпеки, виробничої гігієни та технологічної дисципліни.
Управління та контролю	Засоби професійної діяльності	Контролювати стан інструменту, оснащення та пристосувань.
	Трудовий процес	Послідовність трудових дій за технологічною картою.
	Предмет професійної діяльності	Контролювати якість оброблених деталей (візуально та контрольно-вимірювальних інструментів).
	Технологічний процес	Контролювати технологічний процес, визначити та усунути причини виникнення браку.

Аналіз структури і змісту праці дозволить виділити у професійній діяльності робітника основні трудові функції: організаційно-планувальна (планування, підготовка і організація виробничого процесу), виконавська (безпосереднє виконання виробничого процесу), управління та контролю (спостереження за ходом та управління технологічним процесом, контроль за якістю продукції, регулювання технологічного обладнання) [4, с. 43]. Для визначення особливостей професійно-практичної підготовки на даному виробництві потрібно врахувати всі необхідні для виконання трудових функцій знання та вміння, узагальнити їх та подати у вигляді універсальних орієнтирів. Приклад структурування умінь за виробничими функціями та елементами образу професійної діяльності подано у таблиці 2.

Розділ 2 Психолого-педагогічні проблеми ступеневого навчання і виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів

Професійна підготовка та професійна діяльність взаємопов'язані, їх характеристики постійно змінюються під впливом соціально-економічних умов. Вимоги до процесу здобуття учнем фаху відображені у кваліфікаційній характеристиці, навчальних планах, навчальних програмах тощо. Таким чином образ професійної діяльності, який є орієнтаційною основою професійно-практичної підготовки, доцільно використовувати під час розробки навчально-програмної документації. Виробниче навчання та практика, побудовані на основі цього образу, забезпечать формування професійних знань та вмінь, які дозволять майбутньому фахівцю освоювати нові професії та суміщати різні функції.

Для побудови оптимальної системи знань, яка визначає формування професійних якостей учня, потрібно визначити їх відповідність образу професійної діяльності. Уміння доцільно структурувати за виробничими функціями та елементами образу професійної діяльності.

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що трудова діяльність сучасного робітника все більше набуває характеру системної орієнтації. Вивчення її змісту і структури під час професійної підготовки доцільно проводити за допомогою образу професійної діяльності. Тоді учень зможе освоїти будь-який вид трудової діяльності, наповнюючи цей образ конкретним змістом. Образ професійної діяльності розробляється з врахуванням психологічних особливостей засвоєння знань і є орієнтаційною основою дій для освоєння даної професії.

Виробниче навчання, що має в своїй основі образ професійної діяльності сприятиме орієнтації учня у виробництві, як об'єктивному процесі, формуванню у нього під час навчання систематизованих та узагальнених знань і вмінь. Це дозволить подолати проблему збільшення об'єму знань та їх швидкого старіння і дасть можливість майбутньому фахівцеві самостійно орієнтуватися умовах виробництва та стати конкурентоспроможним на ринку праці.

Література:

1. ДСПТО 7422.2–DD.20.00–2008. Державний стандарт професійно-технічної освіти. Професія : Столяр Код: 7422.2 Кваліфікація: 2,3,4,5,6 розряди
2. ДСПТО 7344.1 О93068 - 2006. Державний стандарт професійно-технічної освіти. Професія: Фотограф (фотороботи). Код: 7344.1. Кваліфікація: 3-6 розряд.— К.: Видання офіційне, 2006.— 154с.
3. ДСПТО 8159.1-00.01.00 - 2007 Державний стандарт професійно-технічної освіти. Професія: Лаборант хімічного аналізу Код: 8159.1 Кваліфікація: 2, 3, 4, 5 розряди.— К.: Видання офіційне, 2008.— 154с.
4. Думченко Н.И. Содержание подготовки квалифицированных рабочих кадров в средних профтехучилищах: монография / Н.И. Думченко — М.: В.шк, 1975. — 200 с.
5. Милерян Е.А. Психология формирования общетрудовых умений: монография / Е.А. Милерян – М.: Педагогика, 1973. — 300 с.
6. Решетова З.А. Психологические основы профессионального обучения: монография / З.А. Решетова — М.: Из-во Московского ун-та, 1985. — 208 с.
7. Основы профессиональной педагогики: учебное пособие [для инженерно-педагогических специальностей] // Под. ред. С.Я. Батишева и С.А. Шапоринского. — М.: Высш. шк., 1977. — 504с.
8. Рогинский В.М. Азбука педагогического труда. М.: Высш. школа. — 1990. — 112с.
9. Управление познавательной деятельностью учащихся: учебное пособие [для педагогических специальностей] // Под ред. Гальперина П.Ф. — М.: Из. Московского ун-та, 1972. — 262 с.

Обґрунтування авторського підходу до визначення змісту виробничого навчання та виробничої практики майбутніх робітників на основі образу професійної діяльності.

Обоснование авторского подхода к определению содержания производственного обучения и производственной практики будущих рабочих на основе образа профессиональной деятельности.

Ground of author approach to determination of maintenance of the production teaching and production practice of future workers on the basis of appearance of professional activity.